

Dit artikel dient als voorbereiding op de lezing van dhr. Z.B. Nitrauw, die *Deo volente* gehouden zal worden op 26 april 2012. De lezing draagt de titel 'Uw ouders gehoorzaam in den Heere', gehoorzaam in den Heere' en zal gaan over de gezagsverhouding tussen ouders en kinderen. Ouders uiten hun gezag onder andere door te straffen. Dit artikel zal gaan over lichamelijke straffen en de mogelijke gevolgen hiervan voor kinderen.

Wie niet horen wil...

Het gebruik van lichamelijke straffen als uiting van ouderlijk gezag

'Wie niet horen wil, moet maar voelen.'
Met een gezicht rood van woede komt moeder met de klerenhanger op haar zoon van zes afstappen. De jongen duikt in elkaar. Hij weet al precies wat er komen gaat.

Tekst: Miranda Mons

Dreigende woorden en een vinger wijzend in de richting van de mattenklopper of de klerenhanger. Bij vader over de knie, billenkoek. Het was dé manier om je kind vroeger op het rechte pad te houden. Juist ja, *vroeger*. Sinds het voormalige kabinet op 11 februari 2005 besloten heeft dat er geen tikken meer aan kinderen uitgedeeld mogen worden, is de zogenaamde pedagogische tik verleden tijd. Dit tot ergernis van vele ouders die, volgens eigen zeggen, hun kinderen met harde hand succesvol hebben weten groot te brengen. 'Wat moet er worden van kinderen als ze niet eens meer een welverdiend pak slaag mogen krijgen op z'n tijd? Ze moeten weten wie de baas is!'

De laatste jaren is er veel veranderd in het denken over het gebruik van lichamelijke straffen in de opvoeding van kinderen. Vanwaar die verandering in het denken? Eén van de meest belangrijke oorzaken voor deze verandering is het stijgende aantal gevallen van kindermishandeling. Velen zien dit als een uit de hand gelopen hoeveelheid pedagogische tikken. Als oplossing voor het probleem is besloten om die hele tik maar gewoon te verbieden. 'Het heeft immers toch alleen maar nadelen', zo wordt er beweerd.

In onderstaand artikel wil ik aan de hand van verschillende empirische onderzoeken met u nagaan welke consequenties het gebruik van lichamelijke straffen voor kinderen kan hebben. Om te beginnen zal ik kort iets zeggen over het gebruik van lichamelijke straffen in het algemeen. Achtereenvolgens zal dan de invloed van deze straffen op de ontwikkeling van angst, depressie, zelfwaardering en de ouder-kind relatie aan bod komen. Tot slot zal ik in de conclusie mijn persoonlijke mening over deze

veelbesproken kwestie naar voren brengen.

1. Algemene inleiding

Wat is nu eigenlijk een pedagogische tik? Wordt stevig beetpakken ook als pedagogische tik gezien? Of heeft de term pedagogische tik alleen betrekking op het slaan van kinderen? Om verwarring te voorkomen, hebben we een definitie van lichamelijke straf nodig. Straus (Turner & Muller 761-782) definieert het als volgt: lichamelijke straf is 'het gebruik van lichamelijke kracht met de intentie om pijn te veroorzaken bij het kind, maar geen schade, met het doel het gedrag van het kind te corrigeren of te controleren.' Zowel het stevig vastpakken van een kind als het geven van een pak slaag kan dus gezien worden als een pedagogische tik, mits de intentie en het doel overeenkomen met de genoemde definitie.

Ouders gebruiken straffen om hun kinderen duidelijk te maken wat mag en wat niet mag. Doel van de straf is het negatieve gedrag van het kind te verminderen en het positieve gedrag te stimuleren (Beniet & Kazdin 197-224). Lichamelijke straf is één vorm van straffen.

Hoe goed bedoeld straffen van ouders ook zijn, ze brengen vaak veel negatieve consequenties voor het kind met zich mee (Larzelere & Kuhni 1-37).

2. Lichamelijke straf en internaliserende problemen

Wanneer in de wereld van de sociale wetenschappen gesproken wordt over problematiek van kinderen wordt er onderscheid gemaakt tussen externaliserende en internaliserende problemen. Zoals uit de woorden op zich al blijkt, gaat het bij externaliserende problematiek om probleemgedrag dat naar buiten gericht is. Te denken valt aan gedragsstoornissen en agressie. Bij internaliserende problemen gaat het om naar binnen gerichte ge-

dragsproblematiek zoals faalangst, een teruggetrokken leefwijze, eenzaamheid of depressie. In het verleden is veel onderzoek gedaan naar de invloed van lichamelijke straf op het ontwikkelen van externaliserende problemen. Zo zou een kind, wanneer het zelf geslagen is in de kindertijd, een grotere kans hebben op latere leeftijd agressief te worden. Het kind heeft namelijk geleerd dat slaan normaal is en gaat het dus zelf ook doen. Dat lichamelijke straf ook invloed kan hebben op het ontwikkelen van internaliserende problemen is daarentegen sterk onderbelicht gebleven. Reden temeer om onze aandacht in deze paragraaf te richten op de relatie tussen lichamelijke straf en de internaliserende problemen angst, depressie en een negatieve zelfwaardering.

2.1 Angst

Het ontwikkelen van angstig, bedroefd en teruggetrokken gedrag wordt gezien als een internaliserende reactie op lichamelijke straf. Er blijkt bij kinderen een directe relatie te bestaan tussen lichamelijke straf en angst. Hoe meer ouders gebruik maken van een lichamenlijk harde discipline, hoe meer symptomen van angst kinderen vertonen. Voor meisjes lijkt dit verband sterker te zijn dan voor jongens. Een verklaring hiervoor kan de band van het kind met de ouder zijn. Naarmate de band met de ouder, die de lichamelijke straf toedient hechter is, zal de straf een minder negatief effect hebben. De hechte band compenseert zo het effect van de straf van die ouder. Over het algemeen zijn het de vaders die de lichamelijke straf toedienen. Aangezien jongens vaak een betere band met de vader hebben dan meisjes, bestaat er voor jongens dus een minder sterke relatie tussen lichamelijke straf en angst dan voor meisjes (Bender et al. 227-242; Eamon 787-802; Rodriguez 809-817).

2.2 Depressie

Depressie kenmerkt zich onder andere door gevoelens van hopeloosheid en verminderde interesse in activiteiten (APA 210-253). Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat kinderen, adolescenten en volwassenen aangeven meer symptomen van een depressie te hebben naarmate ze meer te maken hebben gehad met een harde, lichamelijke disciplinerende (Afifi et al. 1093-1103; Bender et al. 227-242; Christie-Mizell, Pryor & Grossman 335-350; Eamon 787-802; Hipwell et al. 663-677; Larzelere & Kuhni 1-37; Rodriguez 809-817; Turner & Muller 761-782).

Lichamelijke straf kan op sommige momenten in het leven aangewezen worden als een oorzaak van symptomen van een depressie. Wanneer echter gekeken wordt naar de langere termijn is dit verband niet aan te tonen (Christie-Mizell et al. 335-350).

Hoe kan het dat lichamelijke straf op een bepaald moment in het leven wel symptomen van depressie tot gevolg kan hebben, maar op de langere termijn niet? Hierin speelt volgens bepaalde onderzoekers het gevoel van bedreiging een rol (Mulvaney & Mebert 401-412). Het toedienen van lichamelijke straffen gaat voor het kind vaak gepaard met een gevoel van bedreiging. Dit gevoel roept stress op en maakt de kans op het ontwikkelen van een depressie groter. Naarmate kinderen zich meer bedreigd voelen door hun ouders, is de kans op depressieve symptomen in de adolescentie groter. Het is dus het gevoel van bedreiging dat de relatie van de disciplinerende met depressie bepaalt.

Naast lichamelijke straf als oorzaak van stress speelt ook wederkerigheid een rol bij het ontstaan van een depressie (Afifi et al. 1093-1103; Christie-Mizell et al.

335-350; Hipwell et al. 663-677). Laat ik dit duidelijk maken met een voorbeeld. Wanneer Peter als kind een psychische aandoening heeft, heeft hij ook een verhoogde kans op het ontwikkelen van psychische aandoeningen in de volwassenheid. Vanwege zijn psychische aandoening voelt Peter zich niet altijd begrepen en als gevolg hiervan vertoont hij regelmatig gedragsproblemen. Dit zorgt bij zijn ouders voor frustratie en gevoelens van onmacht. Niet zelden worden er klappen uitgedeeld met als doel dat Peter zich eens 'normaal' zal gaan gedragen. Zo leiden uiteindelijk de psychische problemen van Peter tot het gebruik van lichamelijke straffen door zijn ouders. Het is dan dus niet zozeer het lichamelijke straffen dat de kans op psychische aandoeningen vergroot, maar het is juist andersom; het aanwezig zijn van een psychische aandoening in de kindertijd vergroot de kans dat ouders lichamelijke straf gaan gebruiken (Afifi et al. 1093-1103).

Een ander aspect van wederkerigheid is dat lichamelijke straf het negatieve gedrag van een kind kan verergeren (Christie-Mizell et al. 335-350). Negatief gedrag, zoals een nukkige houding of tegendraads gedrag, kan onderdeel zijn van een depressieve gemoedstoestand. Wanneer ouders gaan slaan om dit gedrag te straffen of af te leren, raakt het kind juist nog meer gestrest. Het kind heeft dit gedrag niet zelf onder controle waardoor gevoelens van machteloosheid kunnen optreden. De stress die deze machteloosheid met zich meebrengt, kan in plaats van vermindering juist verergering van het negatieve gedrag tot gevolg hebben.

Ook indirect spelen factoren een rol in het verband tussen lichamelijke straffen en het ontstaan van een depressie. Voorbeelden van deze indirecte factoren zijn: depressie bij ouders, conflicten tussen

ouders, de mate van ouderlijke warmte, de kwaliteit van de ouder-kind relatie en de eigen mening van het kind ten opzichte van lichamelijke straffen (Afifi et al. 1093-1103; Bender et al. 227-242; Eamon 787-802; Hipwell et al. 663-677; Mulvaney & Mebert 401-412).

2.3 Negatieve zelfwaardering

Naast het ontwikkelen van angst of een depressie kan lichamelijk gestraft worden in de kindertijd ook in verband worden gebracht met de zelfwaardering van een kind (Afifi et al. 1093-1103; Bender et al. 227-242; Christie-Mizell et al. 335-350; Eamon 787-802; Larzelere & Kuhni 1-37). Zo blijkt dat jonge kinderen en adolescenten die meer lichamelijk gestraft zijn in de kindertijd vaak niet tevreden zijn over zichzelf (Bender et al. 227-242). Negatieve zelfwaardering wordt bij jonge kinderen gezien als een directe, internaliserende reactie op lichamelijke straf (Afifi et al. 1093-1103; Eamon 787-802).

Ook indirect is een harde lichamelijke disciplinerende gerelateerd aan negatieve zelfwaardering. Zo blijkt zelfwaardering een sleutelrol te spelen bij het verband tussen lichamelijke straf en symptomen van een depressie in de adolescentie (Afifi et al. 1093-1103). Het is echter niet de lichamelijke straf op zich, die zorgt voor een negatief zelfbeeld, maar de hoeveelheid woede waarmee de straf gepaard gaat. Wanneer er veel woede geuit wordt door de ouders, kan een kind dat ervaren als een gevoelsuiting tegen zijn of haar persoonlijkheid. Dit kan zorgen voor het ontwikkelen van een slecht zelfbeeld (Turner & Muller 761-782).

Tevens kan lichamelijke straf er ook voor zorgen dat een adolescent zich minder inspant om autonoom te worden en relaties aan te gaan. Dit beïnvloedt niet alleen de manier waarop deze jongeren met anderen omgaan, maar ook de manier waarop anderen met deze jongeren

omgaan. Wanneer jongeren moeilijk relaties aangaan, komen ze al snel buiten de groep te staan. Het gevoel er niet bij te horen, kan tot gevolg hebben dat ze aan zichzelf gaan twijfelen en negatief over zichzelf gaan denken (Bender et al, 2007).

3. Lichamelijke straf en de ouder-kind relatie

Kinderen die hun ouders als streng en veel straffend beoordelen, blijken minder warmte en empathie te geven aan de ouders (Bender et al. 227-242). Bovendien is het andersom ook het geval: ouders die veel lichamelijk straffen, geven vaak minder warmte aan hun kinderen (Afifi et al. 1093-1103; Hipwell et al. 663-677). Dit gebrek aan wederzijdse warmte kan een kwetsbare band tussen ouders en kinderen tot gevolg hebben. Wanneer een kind meer autonoom wordt, bestaat de kans dat deze band breekt. Om dit te voorkomen, zal een kind zich minder inspannen om autonoom te worden. Op deze manier kan lichamelijke straf uiteindelijk de inspanning van een kind om autonoom te worden, aantasten (Bender et al. 227-242).

Ook bij de relatie tussen lichamelijke straf en warmte en lichamelijke straf en de ouder-kind relatie is er sprake van wederkerigheid. Depressiviteit bij kinderen is gerelateerd aan minder ouderlijke warmte. Uit onderzoeken is gebleken dat depressieve kinderen minder warmte van de ouders ontvangen. Dit zorgt mogelijk voor een negatieve verandering in de ouder-kind relatie en verslapping van de emotionele band. Wanneer een kind maar weinig of in het geheel geen warmte ontvangt, kunnen de depressieve gevoelens toenemen. Hoe depressiever het kind, hoe minder warmte het ontvangt, met als gevolg dat het kind in een negatieve spiraal terechtkomt (Hipwell et al. 663-677).

Het is opmerkelijk dat bij jongeren, die zelf het gebruik van lichamelijke straffen afkeuren, een sterker verband te zien is tussen lichamelijk gestraft worden en een slechte ouder-kind relatie dan bij jongeren die zelf ook achter lichamelijke straffen staan (Mulvaney & Mebert 401-412). Ook de houding van een jongere ten opzichte van het gebruik van lichamelijke straf speelt dus een rol in de invloed die het heeft op de ouder-kind relatie. Dit verklaart mogelijk individuele verschillen in de effecten van lichamelijke straffen.

4. Conclusie

We hebben gezien dat lichamelijke straf in de kindertijd verschillende negatieve gevolgen kan hebben. Zo gaat het vaak samen met het ontwikkelen van internaliserende problemen zoals angst, depressie en een negatieve zelfwaardering. Daarnaast kan het zorgen voor een kwetsbare ouder-kind relatie. Dat er verbanden bestaan tussen lichamelijk gestraft worden en verschillende problemen wil echter nog niet zeggen dat iedereen die lichamelijk gestraft is hier ook daadwerkelijk problemen aan overhoudt. Niet voor niets hebben we het over een *verband* en dat betekent dat er dus niet zomaar gesproken kan worden in termen van oorzaak en gevolg.

Hoewel de uitkomsten van het gebruik van een pedagogische tik op het eerste gezicht alleen maar negatief lijken, kan

lichamelijke straf ook positieve effecten hebben. Het probleem is alleen dat deze positieve effecten veel minder onderzocht worden dan alle negatieve effecten. Dit heeft tot gevolg dat een pedagogische tik steeds meer als iets negatiefs gezien wordt doordat het een kind beschadigt. Ik ben echter van mening dat we twee dingen goed uit elkaar moeten houden. Allereerst heb je het lichamelijk straffen van kinderen in een uiting van woede en onmacht, maar in de tweede plaats bestaat er ook een weloverwogen en heel bewuste pedagogische tik. Wat is het verschil tussen deze twee mogelijkheden? In het eerste geval wordt de tik gegeven in het voordeel van de ouder; die raakt de frustratie kwijt. In de tweede situatie wordt de tik gegeven puur voor het kind. Ik durf u te verzekeren dat dit twee heel verschillende soorten tikken zijn. In de tweede voelt een kind namelijk de liefde van de ouder. Zo'n tik doet niet alleen pijn bij het kind, maar ook bij de ouder die de tik geeft.

Uit heel de bovenstaande uiteenzetting komt naar voren dat warmte een sleutelrol speelt, zowel bij het ontstaan van angst als ook bij het al dan niet ontwikkelen van een depressie, negatieve zelfwaardering of een slechte ouder-kind relatie. Kortom, het gaat er niet om *of* er een tik gegeven wordt, maar *de manier waarop* een tik gegeven wordt, is bepalend voor de uitkomsten.

Literatuur

- Afifi, T. O., Brownridge, D. A., Cox, B. J., & Sareen, J. Physical punishment, childhood abuse and psychiatric disorders. *Child Abuse & Neglect*, okt. 2006, 1093-1103.
- American Psychiatric Association, *Diagnostic and Statistical Manual of mental disorders*, vierde druk, Washington 2000.
- Bender, H. L., Allen, J. P., McElhaney, K. B., Antonishak, J., Moore, C. M., Kelly, H. O., & Davis, S. M. (2007). Use of harsh physical discipline and developmental outcomes in adolescence. *Development and Psychopathology*, jan. 2007, 227-242.

- Beniet, C., & Kazdin, A. E. Spanking children: The controversies, findings, and new directions. *Clinical Psychology Review*, maart 2003, 197-224.
- Christie-Mizell, C. A., Pryor, E. M., & Grossman, E. R. B. Child depressive symptoms, spanking, and emotional support: Differences between African American and European American youth. *Family Relations*, jul. 2008, 335-350.
- Eamon, M. K. Antecedents and socioemotional consequences of physical punishment on children in two-parent families. *Child Abuse & Neglect*, jun. 2001, 787-802.
- Hipwell, A., Keenan, K., Kasza, K., Loeber, R., Stouthamer-Loeber, M., & Bean, T. Reciprocal influences between girls' conduct problems and depression, and parental punishment and warmth: A six year prospective analyses. *Journal of Abnormal Child Psychology*, jul. 2008, 663-677.
- Larzelere, R. E., & Kuhni, B. R. Comparing child outcomes of physical punishment and alternative disciplinary tactics: A meta-analysis. *Clinical Child and Family Psychology Review*, maart 2005, 1-37.
- Mulvaney, M. K., & Mebert, C. J. Stress appraisal and attitudes towards corporal punishment as intervening processes between corporal punishment and subsequent mental health. *Journal of Family Violence*, mei 2010, 401-412.
- Rodriguez, C. M. Parental discipline and abuse potential affects on child depression, anxiety, and attributions. *Journal of Marriage and the Family*, nov. 2003, 809-817.
- Turner, H. A., & Muller, P. A. Long-term effects of child corporal punishment on depressive symptoms in young adults – Potential moderators and mediators. *Journal of Family Issues*, sep. 2004, 761-782.

Aan de *lector* zijn de volgende vragen gesteld:

1. Wat is een gezonde gezagsverhouding tussen ouders en kind en hoe komt deze tot stand?
2. Op welke manier ontwikkelt deze gezagsverhouding zich vervolgens?
3. Wat zijn de consequenties hiervan voor meerderjarige kinderen?